

202 SLACHTOFFERGEDRAG

Het is niet ondenkbaar dat bijna 2,5 miljoen toeschouwers op 6 maart hét nieuwsitem in het NOS-journaal van 20 uur tot zich namen: **een gezin, slachtoffer van de aardbevingen in Turkije**. Het is mogelijk maar niet zeker, want we weten dat lang niet iedereen die informatie hoort en ziet deze ook echt tot zich neemt. We kijken en luisteren – zo tonen onderzoeken steeds weer aan – nogal selectief; we filteren informatie op basis van onze eigen gedachten bij een onderwerp. Wie – zoals ik – bijvoorbeeld vindt dat er nu toch echt haast gemaakt moet worden met de zeer ernstige aantasting van de aarde kijkt en filtert anders dan degene die dat allemaal maar flauwekul vindt. Bovendien: áls je het item over dat gezin in Turkije al hebt gezien is de vraag: was je inderdaad toeschouwer op zo'n 3.000 km. afstand of kwam die ene zin van die vader/echtgenoot echt bij je binnen? Bij mij wel en daarom schrijf ik er in deze blog over.

SLACHTOFFERGEDRAG (1)

Ik probeer het me voor te stellen, maar het lukt niet. Zes dagen, ja, zés dagen had het gezin onder het puin gelegen, afgesloten van de wereld, levend afgesloten van het leven, samen wachtend – zes dagen en vijf nachten wachten, ja, waarop? Wat gebeurt er met vijf mensen die zes dagen lang geen eten en drinken krijgen, die niet weten of ze ooit weer terug zullen keren tussen de mensen? Waar praten ze samen over? Hasan Adian vertelt het in woorden waarvan ik – toen hij ze uitsprak – kippenvel kreeg en nu ik ze opschrijf gebeurt het weer:

“Door onder het puin te hebben gelegen, hebben we geleerd wat het betekent om mens te zijn.”

Het is een zin die je niet vaak genoeg kunt lezen. Vijf slachtoffers van een verschrikkelijke natuurramp waarvan bekend was dat die ooit zou komen, van een overheid die haar beloftes na een soortgelijke ramp in 1999 slechts zeer ten dele nakwam; slachtoffers van corruptie en malverserende lagere overheden, ambtenaren, architecten en aannemers. Vijf mensen die, toen de schok kwam, elkaar omhelsden en toen onder het puin verdwenen, die de dood in de ogen keken, leerden in die zes dagen “wat het betekent om mens te zijn”. Wat leerden ze? ‘Ge-

woon’ in praktische taal: [Als er weer zo’n aardbeving is] **“dan staan we klaar om op alle mogelijke manieren te helpen.”** Alles kwijt, geen dak boven het hoofd, maar geen zelfbeklag, geen slachtoffergedrag, wel de ogen gericht op de medemens. Wat bijzonder!

***

SLACHTOFFERGEDRAG (2)

De man had nog maar enkele woorden gesproken of de boosheid klonk al in zijn woorden door. Hij wilde zijn zus in het ziekenhuis bezoeken maar toen hij eindelijk de kamer had gevonden waar zij verbleef was het bezoekuur al lang voorbij en kreeg hij geen toegang meer. Nu ik dit uittik hoor ik opnieuw zijn verontwaardiging tijdens onze gedachtewisseling toenemen – “hoe konden ze dít bezoekers aandoen?” Wat was er gebeurd? Mijn beeld is immers dat het ziekenhuis er alles aan doet om voor patiënten en bezoekers gastvrij te zijn en ik denk dat ze dat prima lukt, maar ja...

Hij moest op het Centrum voor ouderengeneeskunde zijn en dat was een heel eind lopen door de lange hoofdgang van het ziekenhuis en dan nog wel met een rollator! “Maar ze hebben daar toch van die mooie golfkarren? Desnoods halen ze je bij de bushalte op; je laat je vervolgens heerlijk rijden, gratis en met een vrij uitzicht!” “Je denkt toch niet dat ik daar voor gek op zo’n kar ga zitten?” Omdat hij verkoos zelf te lopen, diende zich – in zijn ogen – meteen een tweede probleem aan: de bewegwijzering. Die staat weliswaar heel helder aangegeven boven de deurkozijnen en overal waar op de routes wat te kiezen valt en dat wist hij wel, maar... “als ik met de rollator loop

kijk ik naar de grond, ze moeten pijlen op de grond zetten...". Het was duidelijk, hij vervolgde zijn weg door het ziekenhuis niet met blijdschap en zo kon het gebeuren dat hij het spoor bijster raakte en ging dwalen. "Maar er lopen toch veel vrijwilligers rond?" Ze bevinden zich op strategische plaatsen, bijvoorbeeld bij de entree van afdelingen om bezoekers behulpzaam zijn, ze de weg te wijzen. Ze zijn met hun groene jasjes duidelijk herkenbaar. Hij reageerde niet meer, hem restte nog maar één conclusie: "Er deugt niets van dat ziekenhuis". Ik kon het niet laten: "Je praat wel echt als een slachtoffer".

Zijn reactie: "Maar in een ziekenhuis bèn je toch ook een slachtoffer!?"

O ja? Die laatste woorden fascineerden me buitengewoon omdat ze zo herkenbaar waren. In de vijftien jaar dat ik ziekenhuisbestuurder mocht zijn (wat een voorrecht was dat!) liep ik dagelijks minstens één keer door het ziekenhuis. Niet op weg naar een afspraak, wel om mensen – patiënten, bezoekers, personeel – te 'ervaren'. Haastige medewerkers (ze werken hard en lopen meestal snel), blijde en verdrietige mensen. Maar ook en vooral: mensen met een heel verschillende kijk op en beleving van hun eigen situatie. Hoe valt die verschillende kijk te verklaren?

***

Veel ouderen zullen zich de treinkaping bij het dorp De Punt (Drenthe, 1977) herinneren. Negen Zuid-Molukkers gijzelden 54 treinreizigers. Na 19(!) dagen werd de kaping met veel geweld beëindigd, twee gegijzelden en zes kapers werden gedood. Hoe verging het de gegijzelden die allemaal *dezelfde verschrikkelijke ervaringen* hadden? Een aantal van hen leed lange tijd aan traumatische stress. Anderen zijn mentaal juist sterker geworden, zo toont vervolgonderzoek aan. Hoe komt dat verschil?

Dat heeft onder meer te maken met het feit dat we de neiging hebben om ons eigen gedrag maar ook het gedrag van anderen te verklaren en te begrijpen in termen van oorzaak en gevolg. Zo zijn er mensen die hun *eigen* gedrag, houding en opvattingen legitimeren door te zeggen dat die zijn veroorzaakt door factoren die *buiten henzelf* liggen. De boze buitenwereld doet hen iets aan, zij zijn daarvan het slachtoffer. Ze vertonen dan ook slachtoffergedrag.

Het bijzondere feit doet zich voor dat mensen zoals Hasan Asian, die niet kiezen voor slachtoffergedrag vaak *leren van negatieve levenservaringen* en daardoor mentaal juist sterker worden: **"Door onder het puin te hebben gelegen, hebben we geleerd wat het betekent om mens te zijn."**

Mensen die wél slachtoffergedrag vertonen zoeken veelal bevestiging van hun slachtofferschap en vinden die dan ook – zoals de man met zijn ziekenhuisverhaal die zei dat zijn broer dit ook al was overkomen, hij was niet de enige. En ja, gedeeld slachtofferschap is dubbel slachtofferschap.

Een ramp kan je overkomen, wie jou zo lief is kan sterven, ziekte kan je het zicht op de toekomst ontnemen, menselijke fouten en onachtzaamheid kunnen je hinderen, een overheid kan onbarmhartig zijn, het noodlot kan genadeloos toeslaan, je kunt misschien alleen nog maar op de puinhopen van je leven staan, het kan nacht in je leven worden en het licht zal misschien alleen maar kunnen terugkeren als je hulp krijgt en aanvaardt. Dat alles kan ons overkomen, maar slachtoffergedrag overkomt ons niet, dát is een *eigen keuze*.

Slachtoffergedrag? Een mens kan ook een andere keuze maken!

1. Het Joods gebed *Kol Nidrei*, gecomponeerd door Max Bruch voor cello en orkest is zonder meer een meesterwerk. Vooral het tweede deel (vanaf 5:20) vind ik heel indrukwekkend.

2. Deel 10 *Nimrod* uit de Enigma Variaties van Edward Elgar behoort tot één van de meest geliefde orkestwerken. "Enigma" betekent raadsel, mysterie en dit werk is inderdaad een raadsel. Lees er [hier](#) meer over.